

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора
кафедри філософії та культурного менеджменту

Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного
менеджменту Національного університету «Острозька академія»

Жанни Янковської на дисертацію Оксани Левчук

«Образ коня в системі зооморфної символіки українського фольклору»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі
спеціальності 10.01.07 – фольклористика

(робота виконана на кафедрі української фольклористики імені академіка

Філарета Колесси Львівського національного університету

імені Івана Франка, Львів, 2021)

Актуальність теми дослідження

Дисертація Оксани Левчук «Образ коня в системі зооморфної символіки українського фольклору», представлена на захист, – цікаве фольклористичне дослідження, у якому простудійовано великий пласт джерел та літератури. У праці якнайповніше проаналізовано полісемантичний образ коня, позначений в національній культурі архетипними рисами, який відображає міфопоетичний світогляд, що й пояснює його осяжне використання в українській фольклорній традиції. Із цікавістю прочитавши роботу Оксани Левчук, відразу хочеться виразити впевненість, що вона займе помітне місце поміж вагомих досліджень українського та загальнослов'янського бестіарію. Попри окремі згадки й вузькоспеціальні дослідження цього фольклорного образу в працях Н. Пастух, В. Пономаренка, А. Нікітіної, О. Гури, Л. Гусєва, А. Журавльова, О. Поріцької, І. Несен, Д. Куриленка, Г. Горохолинської та інших, як зазначила дисертантка на с. 23, «комплексного дослідження про образ коня в системі зооморфної символіки українського фольклору із залученням обрядових матеріалів, що пояснюють текст, у сучасній фольклористиці й досі немає». Це і пояснює беззаперечну *актуальність* поданої до захисту праці.

Варто відзначити також, що дисертантка у роботі використала досить репрезентативну теоретичну базу, відображену відповідними цитаціями у роботі й загальному Списку використаної літератури, серед яких праці М. Грушевського, М. Глушка, В. Гнатюка, Я. Гарасима, І. Денисюка, М. Дмитренка, Л. Дунаєвської, А. Жайворонка, О. Івановської, Ф. Колесси, М. Костомарова, О. Наумовської, С. Пилипчука, О. Сліпущко, В. Сокола, І. Франка, Н. Ярмоленко та багатьох інших.

Найбільш істотні наукові результати

У трьох ґрунтовних розділах роботи Оксана Левчук послідовно студіює поставлену проблему, викладає суть дослідження. До найбільш істотних наукових результатів роботи слід віднести такі, що подані авторкою на с. 26. Найважливіші з них полягають у тому, що «*уперше* в українській фольклористиці здійснено комплексне дослідження образу коня як однієї з основоположних частин символічної зооморфної системи українського фольклору»; «*проаналізовано* за власною схемою образ коня на морфологічному, акціональному, “соціальному” та мовному рівнях»; «*окреслено* межу переходу від міфологічного сприйняття коня до естетизації його як поетичного символу в народному світогляді українців»; «*узагальнено* особливості амбівалентності образу коня в різножанрових творах українського фольклору».

Власне, шлях до реалізації зазначених результатів окреслений Оксаною Левчук уже в досить вагомо поставленій меті («теоретично обґрунтувати місце зооморфного образу коня в національній системі символів тваринного світу; виявити та систематизувати набір семантичних елементів, із яких складається комплекс українських народних уявлень про коня; з’ясувати значеннево-функціональне наповнення образу-символу коня в українському фольклорі крізь призму жанру» с. 23), яка реалізовується нею у конкретних завданнях, сформульованих на с. 24.

Нові факти, отримані дисертанткою, значення отриманих результатів для науки та практики

- Оксана Левчук опрацювала великий корпус досліджень та проаналізувала, порівняла й узагальнила багато думок і суджень відомих вчених із поставленої проблеми, а також вагомо висловила свою авторську позицію щодо теми студіювання.

- Комплексно дослідивши символіку образу коня в українській фольклорній традиції, авторка дисертації створила власну схему для його аналізу й характеристики.

- У праці використано сучасні нові й традиційні принципи та методологічні підходи для вивчення зазначеного символу (принцип контент-аналізу, описово-аналітичний, структурно-типологічний, компаративний, культурно-історичний), що дало змогу проаналізувати образ коня в широкому семантичному полі народної культури із врахуванням його багатозначності й дозволяє використовувати дослідження при читанні загальних фольклористичних та спеціальних дисциплін у закладах освіти.

Повнота викладу матеріалу дисертації в опублікованих працях і авторефераті

Тематично і проблемно робота пов'язана з науковими програмами, навчальними планами і темами, про що йдеться у Вступі на с. 23. У праці чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, значно доповнено й оновлено термінологічний, категоріальний і змістовий корпус для аналізу фольклорної символіки загалом та образу-символу коня в українській культурній традиції зокрема.

Основні положення дисертації викладено в 18-ти публікаціях, 9 із яких надруковано у фахових виданнях України, одна – у закордонному періодичному виданні та 8 кваліфікуються як додаткові публікації у нефахових виданнях. Публікації відображають основні наукові результати дисертації, що є достовірними та об'єктивними. Окрім того, різні частини дослідження були оприлюднені й обговорені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях у різні роки перед захистом.

Автореферат відповідає змісту дисертаційної роботи, лапідарно окреслює її основні наукові положення та висновки.

Структура і зміст дисертації

Представлена наукова робота Оксани Левчук викладена державною мовою на 240 сторінках, 207 з яких становить основний текст. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, що містять підрозділи, загальних висновків та репрезентативного списку використаних джерел, що складає 256 позицій.

Особливою рисою дисертації Оксани Левчук є її насиченість цікавим фактажем, прикладами, логічним викладом матеріалу, скрупульозним текстологічним прочитанням фольклорних творів, що вияскравлює теоретичну й практичну цінність роботи. Тексту рукопису притаманна змістова цілісність.

Розділи роботи (I. «Вивчення тваринних образів у слов'янській фольклористиці»; II. «Міфологічний образ коня: структура й поетика»; III. «Поетична символізація образу коня в українському фольклорі») повністю розкривають поставлені завдання. Дисертація базується на презентативній джерельній базі, висновки до роботи досить вагомими, ґрунтовними й аргументованими.

У першому розділі – «Вивчення тваринних образів у слов'янській фольклористиці», який є для роботи дуже важливим і складається із трьох підрозділів, дисертантка аналізує дослідження тваринних образів в українській та слов'янській фольклористиці, починаючи з давніх часів до сучасності, з'ясовує методологічні підходи, які використовували перші дослідники

образів-символів (І. Вагилевич, М. Костомаров, М. Сумцов та ін.), сучасні вчені й пропонує власні принципи характеристики визначеного зооморфного образу, враховуючи морфологічний, акціональний та мовний рівні, залучення не лише фольклорного, але й етнографічного матеріалу, а також вказуючи на можливу бінарність у підходах. Відзначаючи полісемантичне наповнення зазначеного образу-символу, дисертантка все ж стверджує, що в народі домінує позитивне його сприйняття.

У тексті розділу проходить думка про те, що із плинністю часу змінюється, трансформується як символічне наповнення того чи іншого образу (в тому числі й образу коня), так і підходи до його характеристики, тому продуктивною видається твердження, у якому авторка, спираючись на дослідження Н. Пастух, зазначає, що «кожну рису зооморфного персонажа за можливості слід розглядати в часопросторовому контексті, бо локус (прицільніше, мабуть, було б сказати «топос» – примітка Ж. Янковська) і час “вирівнюють” образ за своїми вимогами, а також з урахуванням мотиваційних даних» (с. 48). Тому, важливо було, врахувавши напрацювання відомих вчених, виробити власний підхід до характеристики образу, виходячи із його семантики, наявної у фольклорній і загалом культурній традиції українців.

У другому розділі – «Міфологічний образ коня: структура й поетика», що є досить об’ємним і поділяється на підрозділи та параграфи, Оксана Левчук аналізує зовнішні («морфологічні») характеристики образу, доводячи таким чином, що такий «портрет» персонажа, який включає колір, вік, стать, розмір, тілесні аномалії і т. п., впливає на смислову сутність його як міфологічного об’єкта, а відповідно, – й на формування значенневих кодів символу. Цікаво, що зовнішній вигляд коня може бути реалістичним, ідеалізованим, але все ж схожим на реальний, а також дуже відрізнитися від нього (наприклад, крилатий).

Авторка роботи доводить, що найчастіше кінь пов’язаний із лицарством, ритуальним переміщенням в обрядах ініціації, коханням, дорогою у всіх її формовиявах, у тому числі й дорогою між «тим» і «цим» світом, тому в деяких міфологемах (що чітко простежується у казковій прозі) виконує роль лімінального «медіатора», а також володіє набором як зооморфних, так і антропоморфних ознак, може перевтілюватися сам і перевтілювати свого господаря в інші іпостасі, рятуючи його від небезпеки й навіть від, здавалося б, неминучої смерті.

Цікавим видається узагальнення авторки щодо статевої співвіднесеності образу коня, зроблене на основі цитованих текстів: «Якщо в українському фольклорі все ще простежуємо залишки жіночої символіки коня, то в народній творчості наших західних сусідів – поляків [...] коня беззастережно вважають

твариною чоловіка, бо з жіночим началом співвідноситься корова» (с. 91). У нашому ж фольклорі й досі побутує образ кобили (хоч його семантика не завжди рівноцінна, іноді трактується як знижена, гумористична), а образ корови існує окремо.

Особливо у другому розділі привертає увагу параграф, у якому проаналізовано такі символічні ознаки образу коня, як краса і потворність, а також тілесні аномалії й знаки на тілі, де найбільше задіяна до ілюстрування чарівна казка, що, як зазначає дисертантка на с. 94, апелює до опозиційних протиставлень «свій / чужий, чистий / нечистий, чоловічий / жіночий». Як відомо, текст чарівної казки з її хтонічними образами, серед яких чітко виділяється й образ коня, залишається найбільш споріднений з міфом, захоче його частинки, декодувавши які можемо «заглянути» в найбільш давні уявлення та світогляд слов'ян, з яким пов'язані також охарактеризовані авторкою модуси переміщення коня: «ходити», «повзати», «літати», «плавати». Добре проілюстровані й проаналізовані у другому розділі також акустичні ознаки символічного образу коня, його метаморфози, дар передбачення, «соціальні» риси, дихотомії «дикий – домашній», «земний – хтонічний – божественний», співвіднесення часу, вартості та інших реалій.

У третьому розділі – «Поетична символізація образу коня в українському фольклорі», що має 6 підрозділів, йдеться про сутнісні символічні та естетичні трансформації символічного образу коня в українському фольклорі, що можна означити як «вторинну» символіку. Авторка намагається простежити окремі ознаки процесу символізації цього образу, коли в процесі мисленневої діяльності, як пише Оксана Левчук на с. 154, людина здатна діяти вибірково: «накопичувати важливу інформацію», «виділяти найголовніше й відкидати другорядне, конкретизуючи аналогією найсуттєвіші зв'язки та відношення між інформацією й образною формою». Саме за такими символічними ознаками кінь уособлює лицарство, для українців найбільше – козацтво, що відображено в прозовому та ліричному епосі, а також «проростає в обрядовий фольклор. зокрема – різдвяно-новорічний.

Особливою семантикою та почуттєвою естетикою наділено коня як товариша, порадника, вірного та відданого (що дисертантка аналізує в окремому підрозділі роботи), але разом з тим – і вісника смерті, оскільки кінь в уявленнях наших предків асоціювався із культом предків. Прикладово у цьому розділі проаналізована еротична символіка коня, найбільше – в українських народних піснях. Натомість у пареміях найбільше проступають антропологічні ознаки цього символічного образу, наголошується на його

естетичній заангажованості й значимості з охопленням вербальних характеристик.

Важливим резюме до цього розділу є думка авторки про те, що «символи кодують певну інформацію, переводять реальність із однієї форми в іншу. Через поетичне переосмислення фольклорні образи не залишаються статичними, вони еволюціонують від міфологічних до власне поетичних» (с. 200).

Висновки до окремих розділів та загалом до роботи досить ґрунтовні й переконливі.

Із років опублікованих праць Оксаною Левчук статей бачимо, що це праця не одного року, тому й виглядить фундаментальним цілісним дослідженням. Не можу не відзначити опрацьовану й використану розкішну різножанрову джерельну базу, що дуже вигідно вирізняє роботу.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом високо оцінюючи добре виконану, трудомістку дисертацію Оксани Левчук, все ж хочу висловити деякі побажання та зауваження.

1. Перше – технічне. Загалом розуміючи, що, характеризуючи символічний образ коня в українському фольклорі, авторка виділила велику кількість ознак, все ж впадає у вічі роздрібненість роботи на підрозділи та параграфи, окремі з яких, можна було б об'єднати.

2. Хоч у Вступі зазначено про те, що образ коня має архетипні ознаки, проте ця теза в роботі не зреалізована. Думається, дослідження із врахуванням цього аспекту було б значно глибшим. Зважаючи на обсяг роботи, можливо, дисертантка візьме це завдання за дослідницьку перспективу, вийшовши на інтердисциплінарний рівень студіювання.

3. Дисертантка намагалася охопити в аналізі різні фольклорні жанри, проте поза увагою залишилися колискові пісні, в яких також наявний цей образ, а також, кажучи про передбачення та віщування, варто було звернутися (хоча б фрагментарно) до онейрології, оскільки символіка народних сновидінь – також дуже важливий аспект у висвітленні теми.

4. У висновках до другого розділу на с. 153 та у загальних висновках на с. 206 зазначено про те, що «міфологічний образ коня по-різному виражено в різножанрових текстах». Деякий дисонанс викликає аналіз, коли поруч одна ознака образу характеризується, наприклад, в казках, а інша – в піснях. Чи не логічніше було б робити такий аналіз за жанрами, виділивши універсальні риси й такі, що характерні для окремих із них?

5. Деякі позиції висновків до розділів та у загальних висновках дослівно повторюються. Висновки до розділів могли б бути коротші.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам

Незважаючи на зазначені вище зауваження та побажання, вважаю, що пропонована робота є оригінальною, самостійною, такою, що містить новизну та має ряд обґрунтованих положень і результатів. Тому дисертацію Оксани Іванівни Левчук «Образ коня в системі зооморфної символіки українського фольклору», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика, можна вважати цілісним та завершеним дослідженням. За теоретичною наповненістю й практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових положень, висновків вона відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 035. 051. 13, вимогам, які встановлені у пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постанови Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27. 07. 2016), а також вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її авторка Левчук Оксана Іванівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри філософії
та культурного менеджменту

Навчально-наукового інституту
соціально-гуманітарного
менеджменту

Національного університету
«Острозька академія»

Янковська Ж. О.

ПІДПИС
ПІДТВЕРДЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ "ОА"

